

Ronse, Middeleeuws bedevaartsoord voor geesteszieken (15)

Op de laatste wagen van onze Fiertelprocessie brengen we enkele **rituelen, structuren en attributen** 'samen' welke zich in de loop van de geschiedenis in de crypte en in de bovenbasiliek van Sint-Hermes (voorheen de 'collegiaal', 'kapittelkerk') rond de Sint-Hermes-aanroeping gedurende de middeleeuwen afgespeeld hebben.

Hier willen we het hebben over de structuren en rituelen die tot stand gekomen zijn voor **de heilige-verering**; in de volgende editie richten we ons op de 'pelgrims'.

Vanop afstand kunnen we thans – sinds de relieken van Sint-Hermes in Ronse teruggekeerd zijn in 940 – **drie grote perioden** van rituelen onderscheiden en ook de structuren hiervan beschrijven.

In een eerste fase, toen er een begin van bouw van de Karolingische kerk (10de eeuw) aan de gang was, beseftte men dat die structuur – gezien hier in Ronse in 940 opnieuw relieken van Sint-Hermes terecht gekomen waren – niet zou kunnen voorzien in de opvang en behandeling van pelgrims. Daarom ontwierp men reeds bij de verdere constructie van een romaanse, collegiale kerk – deels op de reeds bestaande primaire structuren van de Karolingische kerk – een nieuwe architecturale structuur voor de bewaring van de relieken van Sint-Hermes, namelijk **de grafkamer of het 'Martyrium'**.

Deze is vandaag (sinds de opgravingen van de jaren 1960) opnieuw blootgelegd en situeert zich ten westen van crypte, geprangd tussen de fundamente van de primaire structuren van die 'Karolingische kerk'. De muren tussen de crypte en die grafkamer zijn bijna een meter dik en men ziet er in de crypte aan de westkant – tegen die grafkamer – **drie nissen** in van ongeveer 30 cm diep. Men heeft hier voor de pelgrim de mogelijkheid van een 'bijna fysiek' contact gecreëerd met Sint-Hermes, in zijn oorspronkelijk bedoelde grafkamer. Op deze plaats kon de pelgrim een stukje dichter bij de heilige vertoeven. Men kon zich op die nissen neerzetten, met Sint-Hermes praten zelfs, hem ook iets vragen, een gunst proberen te bekomen...

Op het moment dat de crypte op Drievuldigheidszondag 1089 ingehuldigd wordt, is deze traditie reeds achterhaald. Relieken worden niet meer in grafkamers bewaard; men zorgt voor een visueel contact in de crypte zelf, een ommegang rond het schrijn en **de fysieke aanpak van het beschadigde lichaamsdeel**: het beschadigde lichaamsdeel moet behandeld worden **met het water van de heilige** (de geneeskundige kracht) en in Ronse zal het vanaf dan 'minstens het hoofd' worden. En de crypte heeft er bij haar inauguratie in 1089 reeds alle nieuwe structuren toe.

De grafkamer wordt dichtgegooid met aarde uit de 10de -11de eeuw uit de onmiddellijke omgeving. Bij de opgravingen in de jaren '60 werden dan ook enkele bijzondere ontdekkingen gedaan bij het uitruimen ervan: een stuk Byzantijnse stof waarin relieken gewikkeld werden en een fragment van een Merovingisch reliekenshrijntje in ivoor, mogelijks gebruikt voor de inauguratie van de Amandiaanse relieken (Sint-Petrus) of van Sint-Hermes (?).

In de crypte werd een hoofdaltaar gebouwd waar een deeltje van de relieken van Sint-Hermes werden ingemetseld. Bij deze plechtige inauguratie hiertoe werden de bisschoppen door het kapittel aan de stadsgrenzen afgehaald. Duistere krachten hebben dit inauguratie-altaar bij de restauratie afgebroken.

Koster Joris II De Rodere beschrijft in zijn kosterhandboek (1536-1544) o.a. de procedure welke de pelgrims dienden te volgen om van Sint-Hermes voorspraak te kunnen bekomen.

Na de tocht – die minstens een dag moest duren en fysiek zwaar moest zijn (minimum 25 km, de mentale voorbereiding) kwam de pelgrim via een toegang, gemaakt vanuit de bovenkerk (zuidkant, hersteld na de recente restauratie) in de crypte en verliet ze via een uitgang (noordkant, is dicht gebleven) terug naar de collegiale kerk. Hij maakte hierbij een **omwandeling langs het schrijn** om zo dicht mogelijk binnen de

invloedssfeer van de relieken te komen (een nabootsing van dat oorspronkelijk zilveren reliekenschrijn, gemaakt ter gelegenheid van de Jubelviering in 1960, is eveneens verdwenen!), het beschadigde lichaamsdeel werd gewassen met het water van Sint-Hermes en daarna volgde **de stola-oplegging** (waar zijn ook die stola's naartoe?) en beleving door de clerus.

Om volwaardig pelgrim te kunnen zijn diende de zieke echter **minstens gedurende 9 dagen** ('noveen') ter plaatse te blijven, dicht bij de relieken, vandaar de herbergen rond de collegiaal. Eenmaal of soms dagelijks werd hij/zij volledig gewassen met het water van Sint-Hermes in één van de twee badkamertjes (één voor de vrouwen, één voor de mannen), waarbij tegelijk de badmis in één van de twee kapellen (de Sint-Nikolaas- en Sint-Stefanuskapel) gecelebreerd werd.

Het geneeskrachtig water uit de waterput (grondwater, waaraan reeds in de vóórchristelijke tijd levenskracht en genezing werd toegeschreven) werd aangelengd met warm water dat via de trap t.h.v. de Sint-Martinuskapel (nog te zien) gehaald werd in het kapittelhuis. Door dit water werd de toegang van de duivel tot het menselijk lichaam afgesneden.

Daarna trok de zieke verse kleren aan, ging biechten en communiceren en werd bij de priester gebracht die het exorcisme (duivelbezweering) uitspraak. Het kerkarchief verwijst meerdere malen naar het 'Boek der bezweeringen', maar dit is helaas niet bewaard gebleven.

De pelgrim betaalde zijn behandeling met zijn tegengewicht (het contrapensium) aan het kapittel. In de romaanse bouwphase waren dat stenen (Wat aan toont dat de hele cultus reeds aan de gang moet geweest nog vóór de crypte gebouwd en ingewijd werd, al dan niet in functie van de geestesproblematiek; tussen 940 en 1089 werden de relieken in het oude Sint-Pieters- en Pauluskerkje bewaard). In latere fasen was dat kaarsvet (verlichting), groenten, fruit, vlas en kippen (het kippenhok stond aan de uitgang (ter hoogte van de Sint-Martinuskapel)).

Enkele malen zijn in het kerkarchief (discrete) kortingen gemeld, gelet op het vermogen van de pelgrim.

De kanunniken nuttigden de opbrengsten en verkochten de rest op de Kleine Markt. Zoals eerder (aflevering 10) vermeld, gaven vooral deze praktijken voeding aan **het opkomend Protestantisme**, dat heiligenvereringen afgeschaft wou zien. De Vrede van Westfalen (mei- oktober 1648) zal na de 80-jarige godsdienstoorlog terug wat rust brengen in onze contreien en hierbij worden overal een aantal onzinnige heiligenvereringsrituelen afgeschaft.

Maar deze ceremonie werd te Ronse echter al vroeger – in 1597 reeds – door aartsbisschop Hovius van Mechelen (waarvan Ronse toen afhing) afgeschaft en op een eenvoudiger manier verdergezet in het zuidelijk transept van de collegiaal (gewijd aan Sint-Cornelius, na Sint-Petrus en Sint-Hermes de derde stadpatroon van Ronse).

In **1508** was daar eerder ook al **de voorstelling van Sint-Hermes te paard met de duivel geplaatst**, waarbij zijn relieken in een nis eronder geïnstalleerd werden.

De behandeling van de pelgrims gebeurde vanaf dan **enkel nog door stola-oplegging, beleving door de clerus en besprenkeling met het water** dat in contact geweest is met de relikwieën van Sint-Hermes en gezegend volgens de Romeinse ritus. Recht tegenover het Sint-Hermesaltaar ziet men nog de zware eiken balk waaraan de krankzinnigen dicht bij Sint-Hermes werden vastgeketend in afwachting van en/of tijdens hun behandeling.

De eerste zuidelijke zijkapel (de Sint-Jozefkapel) van de collegiaal wordt **de Libreria (Bibliotheca)**. Hier worden de pelgrims (in die derde fase) in het 'Zottenboek' ingeschreven aan het 'Buffetum' door de buffetarius en daar werd ook dat register bewaard. Door die inschrijving werden ze parochiaan van de Sint-Hermescollegiaal (parochianus personalis et subditus capituli) en kregen ze ook een bijzonder statuut (zie volgende editie).

De zijkapel ernaast (**de Coleta-kapel**) was eerder al de Thesauraria (de schatkamer) van de collegiaal geworden. Hier werden al de schrijnen en reliekhouders bewaard welke tijdens de Beeldenstorm (1566) en later in 1572 verloren geraakt zijn, waarna die zijkapel leeg kwam te staan.

De deuropening tussen Libraria en Thesauraria (destijds de verbinding tussen die twee ruimten) zweeft thans zo'n 135 cm boven de huidige vloer, ingevolge de verbouwingswerken van destijds.

De oorspronkelijke in- en uitgang van de crypte worden ook dichtgemetseld en bij verbouwingen later wordt de vloer van de eerste twee voornoemde zijkapellen in de bovenkerk verlaagd tot het niveau van de andere. **De crypte** zal vanaf

dan **gedegradeerd** worden tot rommelhok en totaal andere bestemmingen krijgen.

De oudsten onder ons zullen zich nog herinneren dat daar in de oorlogsjaren de 'lering' doorging. Maar ooit was de crypte ook het logement voor koeien. En sinds 1855 werd de Nikolaaskapel bijv. ook gebruikt als wijnkelder van de kerk (via de toegang van de sacristie). In de 18de eeuw was ze zelfs een stapelplaats en het decor voor wijn- en brandewijnssmokkel, zo vernemen we uit het kerkarchief en in een artikel van Albert Cambier in de Annalen G.O.K.R.T.I van 1986.

Alhoewel de kanunnik-kerkmeester strikt verantwoordelijk was voor de toegang tot de crypte, was die cryptesleutel verspreid zoals de broden en vissen uit het Evangelie, zodat er ook een andere clandestiene bedevaart georganiseerd werd naar dit lokaal. Bij de opgravingen in de cryptegrond in 1962-63 werden ook 70 ingeboorde hollen ontdekt met scherven van kapotgeslagen wijnflessen. Maar we kunnen ook niet alle feiten uit onze geschiedenis in de avondprocessie brengen!

Tot 1899 was de crypte bepleisterd, waarschijnlijk ook met fresco's bekleed, zoals een fragment van de Sint-Niklaaslegende in de Sint-Nikolaaskapel nog te zien is. Na het weghalen van die pleister krijgen we echter een **overzicht van een hele middeleeuwse architectuur** – met de bouwmaterialen uit die tijd – dat harmonieus in mekaar verweven geraakt is: romaanse structuren (1089), vroege gotiek (baksteen-gotiek, 1267) en laat-gotiek (1517).

Het zal nog tot de jaren 1950 duren tot het historisch en sacrale karakter van dit oude bedevaartcomplex opnieuw in al haar glorie en als Ronses cultureel erfgoed zal hersteld worden, eindelijk en terecht, want dit is ónze geschiedenis!

Onthouden uit de ontelbare en altijd zeer boeiende verhalen van Albert Cambier bij de opgravingen van de grafkamer van Sint-Hermes en de contouren van de Karolingische kerk, maar ook tijdens zijn legendarische rondleidingen. Eveneens uit zijn eerder geciteerde werken. En uit: Guido Gadeyne, Het "Sint-Hermesboek" of "Zottenboek" van Ronse, in Annalen G.O.K.R.T.I. 2008, p. 9-37.

Foto's: 1. Stad Ronse en 2. Dirk Waeterloos.

Wim Cambier